

Rubriker som gör oss rädda

Johan Norberg

utifrån en undersökning från Demoskop

TIMBRO

rapport

Oktober 2005

Rubriker som gör oss rädda

Av Johan Norberg

utifrån en Demoskopundersökning

Oktober 2005

TIMBRO

ISBN 91-7566-593-X

TIMBRO • BOX 5234 • 102 45 STOCKHOLM

TEL 08-587 898 00

FAX 08-587 898 55

info@timbro.se

www.timbro.se

”[För att kunna rädda miljön] måste vi få ett brett stöd och fånga allmänhetens uppmärksamhet. Det förutsätter naturligtvis mängder av mediebevakning. Därför måste vi kunna erbjuda skrämmande scenarier, göra förenklade, dramatiska uttalanden och hålla igen med våra eventuella tvivel... Var och en av oss måste hitta den rätta balansen mellan slagkraftighet och ärlighet.”

Professorn och klimatologen Stephen Schneider, en ofta citerad miljövän i debatten.¹

¹ Intervjuad av Jonathan Schell: "Our Fragile Earth," Discover Magazine, oktober 1989, sid 47. I original: "To do that we need to get some broadbased support, to capture the public's imagination. That, of course, entails getting loads of media coverage. So we have to offer up scary scenarios, make simplified, dramatic statements, and make little mention of any doubts we might have... Each of us has to decide what the right balance is between being effective and being honest."

1. Ingen märkte när världen blev bättre

Under de senaste 25 åren har världen genomgått en fantastisk utveckling. U-ländernas inkomster har fördubblats, den extrema fattigdomen och förekomsten av barnarbete har halverats. Medellivslängden har ökat och spädbarnsdödligheten minskat.

Med stigande inkomster har vi också äntligen börjat komma till rätta med många svåra miljöproblem. När man inte längre måste välja mellan sina barns överlevnad och en god miljö börjar man även bry sig om det senare. Ökande välstånd har givit upphov till en miljörörelse som gjort oss medvetna om problemen, och tekniken har givit oss möjligheter att möta dem.

De mest dödliga miljöproblemen, vattenburna sjukdomar och lung- och andningsproblem orsakade av inomhuseldning, är utrotade i de industrialiserade länderna. Dessutom har vi de senaste decennierna tryckt tillbaka industrialismens miljöproblem – skogarna växer, vi andas in renare luft och vi badar och fiskar i renare vatten än våra föräldrar.

Dock kvarstår svåra problem. Miljöproblemen ska inte bagatelliseras. Världshaven fiskas ur och växthuseffekten kan ställa oss inför storskaliga problem. Men ökad kunskap, mer välstånd och bättre teknik inom ramen för demokratiska marknadsekonomier har visat sig kunna hantera de problem vi tidigare har ställts inför, och pekar ut möjliga lösningar framöver.

Vi borde jubla över vår förmåga att lösa problem. Men denna fantastiska utveckling, som har räddat livet på miljontals människor, har gått det svenska folket förbi. När man frågar hur världen utvecklas är de flestas bild svart som natten.

För att spåra hur stor skillnaden är mellan den faktiska utvecklingen och den upplevda världsbilden lät vi Demoskop ställa åtta kunskapsfrågor till ett slumpvis urval svenskar om världens, och framför allt miljöns, utveckling under de senaste decennierna. Till detta kommer en nionde fråga, som handlar mer om mentalitet och värderingar. Frågorna är inte valda för att de är svåra, utan för att de samlar de bredaste och mest uppmärksammade indikatorerna på levnadsstandard och miljöförstöring – extrem fattigdom, kronisk undernäring och förstörelse av luft, skog och vatten. Den enda gemensamma nämnaren är att samtliga frågor speglar den positiva utveckling som har skett. ”Facit” är hämtat från offentligt tillgänglig statistik från institutioner som FN, FAO, UNDP, Världsbanken och EU:s miljömyndighet.

Okunskapen om den faktiska utvecklingen är överväldigande. Svenskar svarar fel på samtliga åtta frågor. I genomsnitt svarar majoriteten i alla åldersgrupper, alla inkomstgrupper och alla utbildningsgrupper fel på *samtliga* 8 frågor. Den genomsnittlige svensken svarar rätt på endast 2 av 8 frågor.

Samtidigt verkar svenskar tycka sig ha relativt god kunskap om miljöfrågor. Andelen ”vet ej”-svar är begränsad till mellan 4 och 6 procent.

Svartsynen är slående. 73 procent tror att undernäringen har ökat i u-länderna sedan 1980, under den tid som antalet undernärda har minskat med drygt 100 miljoner människor. 76 procent tror att fler människor lever i extrem fattigdom i dag än 1980, samtidigt som Världsbankens siffror pekar på att nästan 400 miljoner färre är extremt fattiga i dag.

Bara 16 procent tror att mängden skogsmark i i-länderna har ökat sedan 1980, trots att den har ökat snabbt. Den europeiska miljömyndigheten visar att floderna och sjöarna blir allt renare och

att luftföroreningarna har minskat med nästan 40 procent sedan 1980. Men 7 av 10 tror att Europas floder och sjöar blir allt smutsigare, och att luftföroreningarna har ökat.

Något färre, men ändå en mycket stabil majoritet, 64 procent, tror att luftkvaliteten i svenska tätorter har försämrats. Där har emellertid framstegen också varit ännu tydligare. SCB:s luftkvalitetsindex visar på en förbättring med ca 57 procent sedan mitten av 1980-talet. Den minskade försurningen i de nordiska sjöarna sedan 1980 har man inte heller tagit notis om. 63 procent tror att försurningen är värre i dag.

Inte ens dramatiska förbättringar har folket tagit notis om. Sedan 1980 har antalet oljeutsläpp i världshaven minskat med tre fjärdedelar, och mängden utsläppt olja har minskat med mer än 90 procent. Ändå tror en tydlig majoritet att vi har mer oljeutsläpp i dag.

Märkligt nog finns det inget samband mellan utbildningsnivå och kunskap i dessa frågor. Vad gäller synen på u-ländernas utveckling är sambandet till och med motsatt det förväntade. De som har mest utbildning svarar mest fel. De som endast har grundskoleutbildning har större kunskaper om den minskning av fattigdom och undernäring som har skett i världen, än de som har utbildning från högskola och universitet. Detta väcker allvarliga frågor om vilken världsbild som sprids i läroböcker och tidningar som de senare läser.

Den grupp som utmärker sig positivt i frågorna om u-länderna är de yngsta, under 25. Möjligen kan det bero på att det är en grupp som reser till och har mer kontakter i dessa länder, och därför med ögna ögon har större erfarenhet av en utveckling som massmedia har missat. Den åldersgrupp som svarar mest fel på dessa frågor är pensionärerna, där bara lite drygt var tionde svarar rätt.

Å andra sidan är de yngsta mest pessimistiska när det gäller miljöfrågorna, något som kan ha att göra med att det är denna grupp som har vuxit upp med information om miljöhot i allt från barnprogram till skolutbildning.

Man skulle kunna invända att de felaktiga svaren speglar något annat än bristande kunskap om dessa specifika frågor. De tillfrågade kanske egentligen svarar på en annan fråga, nämligen om deras egen mentalitet, om världen är på väg åt rätt håll eller ej. Svaren skulle i så fall mer skildra en pessimistisk attityd, snarare än kunskapsnivån om specifika utsläpp eller problem.

Det kan ligga något i denna tolkning, men samtidigt finns det en relativt stor spännvidd i de felaktiga svaren, från 58 till 78 procent, vilket antyder att man ändå tar ställning till varje fråga för sig. Dessutom lade vi in en nionde fråga, som inte hade med kunskap att göra utan just försökte fånga mentalitet och attityder till utvecklingen. Vi frågade: "Tror du att ökad ekonomisk tillväxt i ett land på det hela taget innebär försämrad miljö?" Även här svarar folk pessimistiskt, men med den minsta marginalen av samtliga frågor – 50 procent ja och 43 procent nej. Detta var också den enda fråga där det fanns grupper där optimisterna var fler än pessimisterna.

Samtidigt uttrycker svaren på den frågan på sätt och vis ett allvarigare problem, i alla fall ur ett framstegsoptimistiskt perspektiv. Hälften av svenskarna tror att miljön försämras av ökat välstånd och de möjligheter och den teknik som det för med sig. Det stämmer inte särskilt väl med studier som visar att den sämsta luften, det farligaste vattnet och den storskaliga skövlingen återfinns i u-länderna, inte i de utvecklade länderna. De frågor vi ställer om miljön i denna undersökning skulle ha ett betydligt dystrare facit om det var u-länderna de handlade om. "Poverty is the worst polluter" som Indira Gandhi uttryckte det.

Att minska världsfattigdomen kan alltså vara ett sätt att också rädda miljön. Föreställningen att ökad tillväxt i fattiga länder tvärtom hotar miljön, riskerar att resultera i en skepsis mot att de får ökade handelsmöjligheter, ges tillgång till modern teknik och steg för steg reducerar fattigdomen.

2. Informationen som gör oss oinformerade

Hur kan svenskar få uppfattningen att världen och miljön försämras om motsatsen är fallet? En mycket stor och obefogad pessimism om världens utveckling återfinns i samtliga grupper, oavsett kön, ålder, bostadsort, utbildning och inkomst. Därför är det rimligt att tro att den gemensamma nämnaren är att de får sin huvudsakliga information om utvecklings- och miljöfrågor från media.

Om en enormt positiv utveckling har inträffat, och det svenska folket tror att utvecklingen är negativ så borde det uppfattas som ett problem för dem som har till yrke att informera oss om världen.

Här följer tre exempel på hur felaktiga perspektiv kan formas, från tre olika mediala kategorier, som har det gemensamt att de sändes eller publicerades under arbetet med denna rapport. Ingen av dem för fram direkt felaktig information om man studerar dem noggrant, men genom val av problemformulering, rubrik och betoning lyfter de fram en liten del av sanningen på bekostnad av helheten, och vilseleder på så vis mediekonsumenten.

a) Nyhetsinslaget: ”Sjöfarten – ett växande miljöhot”

Den 18 augusti 2005 rapporterade Aktuellt om ”ett växande miljöhot”, nämligen sjöfarten, som snart riskerar att stå för de största utsläppen av svavel i Europa.² Bilden som den ouppmärksamme tittaren gavs var att en miljöbomb väntade på att brisera.

Men vad var egentligen nyheten? Det är alldeles korrekt att sjöfarten är på väg att bli den största förorenaren, men det beror inte på att dess utsläpp har ökat snabbt, utan på att svavelutsläppen från alla andra källor har minskat radikalt. De totala svavelutsläppen i Europa (inklusive sjöfarten) har minskat med ungefär 60 procent på 15 år. Detta framgick av Aktuells inlägg och av det diagram som visades upp i sändningen, men det var inte den betoning man gav nyheten och det var inte så den framställdes.

Den verkliga nyheten var att vi är på väg att bemästra ett svårt miljöproblem, men Aktuellt valde att vinkla det som ”ett växande miljöhot”, och tittaren fick intryck att världen på ett otvetydigt sätt är på väg att bli sämre.

b) Debattartikeln: ”Medellivslängden sjunker trots global tillväxt”

Några veckor senare, den 6 september 2005, publicerade DN Debatt en artikel av professorn i medicinsk sociologi, Denny Vågerö, med rubriken ”Medellivslängden sjunker trots global tillväxt”.³

² <<http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=29302&a=435622>>

³ <<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=572&a=458564&previousRenderType=2>>

Detta trots att den globala medellivslängden har stigit med nästan 20 år sedan 1950.

Vågerö koncentrerar sig på utvecklingen sedan 1990. Sedan dess har den globala livslängden ökat från ungefär 63 till 67 år, den högsta siffran någonsin. Enligt FN:s Population Division beräknas den stiga till 75 år 2045–50.

Hur kan då Vågerö hävda att medellivslängden minskar? Genom att likt Aktuelltslaget lyfta fram undantagen, i detta fall de få regioner där medellivslängden har minskat – delar av södra Afrika och tidigare Sovjetrepubliker. Genom att undantagen får praktiskt taget all uppmärksamhet och hela rubriken blir de till regel i läsarens medvetande, och den som läser slarvigt får intrycket att världen blir sämre.⁴

c) FN-rapporten: ”En mänsklig katastrof”

Dagen efter Vågerös artikel publicerade UNDP, FN:s utvecklingsprogram, sin årliga *Human Development Report*. Pressmeddelandet om den globala utvecklingen inleds med en ingress om att levnadsstandarden i stora delar av södra Afrika och i det forna Sovjetunionen har försämrats. Sedan fortsätter den med text om att 18 länder har fallit i välfärdsrankingen sedan 1990.⁵ Rapporten fyller i med sammanfattningar av typen ”sammanställningen av utvecklingsfakta utgör deprimerande läsning” (sid 2) och ”trots många förvarningar är världen på väg mot en mänsklig katastrof” (sid 5).

UNDP:s egen sammanfattning av pressreaktioner på rapporten antyder att detta också är den allmänna bilden av publikationen. Där står missade målsättningar, lokala försämringar och hot om katastrofer i centrum.⁶

Men hur har den fattiga världen som helhet utvecklats under denna tid? På annat håll i rapporten, men mindre dramatiskt framställt och utan denna uppmärksamhet, framgår en helt annan bild:

”När man betraktar det senaste decenniet ser man att den långsiktiga trenden inom mänsklig utveckling håller i sig. I genomsnitt kan människor i utvecklingsländer förvänta sig rikare, hälsosammare liv och bättre utbildning än sina föräldrar.” (sid 19)

Rapporten beskriver därefter att det senaste 15 årens utveckling i u-länderna har inneburit minskad fattigdom, stigande medellivslängd, minskad barnadödlighet, bättre tillgång till säkert vatten, mer vaccinering, minskad analfabetism, färre konflikter och fler demokratier. Ändå sammanfattas denna bild som en annalkande katastrof.

UNDP kan göra det med gott samvete eftersom de menar att dagens utveckling är en katastrof i relation till förhoppningar om ännu snabbare framsteg i ännu fler länder. Men det sammantagna intrycket för den som inte läser hela rapporten, eller inte läser den ytterst noggrant, är att levnadsstandarden världen runt rasar.

⁴ Rubriken är dubbelt felaktig, eftersom de områden där medellivslängden har minskat också är de regioner som inte har sett ekonomisk tillväxt de senaste 15 åren.

⁵ ”Norway at Top, Niger at Bottom of 2005 Human Development Index”, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/pdf/presskit/HDR05_PR5E.pdf>

⁶ ”HDR 2005 in the News”, <<http://hdr.undp.org/reports/global/2005/news.cfm>>

3. "If nature bleeds, it leads"

Det finns en tendens inom all nyhetsjournalistik som gör att världens problem systematiskt överdrivs. Den brukar sammanfattas i talesätt som "If it bleeds, it leads" och "No news is good news". Olyckor och katastrofer är helt enkelt nyhetsstoff. Det finns evolutionära skäl till att människan reagerar på problem, det väcker en instinkt hos oss att snabbt skaffa information för att förstå och bemästra det som kan vara farligt för oss. Jag behöver snabbt få veta om det brinner i huset, men är inte särskilt intresserad av att någon berättar för mig att det *inte* gör det.

Katastrofen lockar läsare, tittare och lyssnare. Den tidning som berättar att dina barn kan dö av att äta chips kan räkna med att sälja fler exemplar än den som berättar att studier just har visat att de inte kommer att göra det. Det är ingen slump att olika sammansättningar med ordet "chock" är kvällstidningarnas favorit.⁷

Till det kommer det faktum att det ovanliga lockar vår uppmärksamhet. Om någon berättar att en man bet en hund lyssnar vi noggrannare än om någon berättar att en hund bet en man. Det som avviker från mallen och vardagen får av naturliga skäl ett oproportionerligt stort utrymme i media. Vi berättar för familjen hur det var att gå hem från jobbet bara om något ovanligt hände på vägen. På samma vis rapporterar media inte om att ett flygplan har landat utan missöden eller att en person har gått hem från krogen utan att bli angripen, men om flygplanet störtar eller om personen blir misshandlad av rånare så blir det nyhetsmaterial.

Det är tur att det är så. Om det plötsligt skulle betraktas som en nyhet att ett flygplan har landat säkert tyder det på att vi lever i ett mycket osäkert samhälle där olyckor är regeln.⁸ Men om vi bara får i oss sådana nyheter och inte kompletterar den bilden med kunskap om sammanhang och långsiktiga trender får vi en skev bild av världen.

Det har uppmärksammats att ju mer TV en person ser, desto mer tycks hon övervärdera förekomsten av brott i samhället. En studie från Baltimore i USA, där brottsligheten har minskat mycket snabbt de senaste åren, visade att 73 procent av dem som tittade på nyheterna varje dag var noga med att inte vara ute sent på kvällarna, på grund av rädsla för brott. Motsvarande siffra bland dem som såg nyheterna högst två gånger i veckan var 54 procent. Samma undersökning visade att 84 procent var oroliga över att brottslingar skulle skada dem och deras familj, samtidigt som hela 92 procent kände sig säkra i sin lokalmiljö. Nästan alla trodde alltså att brottsligheten var omfattande i Baltimore, men de föreställde sig att den alltid fanns någon annanstans i staden. Den miljö man hade förstahandskunskap om ansågs säker av nästan alla, men den miljö man fick kunskap om främst via media trodde man var präglad av osäkerhet och brottslighet.⁹

Samma fenomen finns inom rapporteringen om världens och miljöns utveckling. Katastrofer och problem väcker stort intresse, samtidigt som mer långsiktiga processer är svårare att fånga och

⁷ När Joakim Hedström sökte igenom tio års Expressennummer fann han 242 olika chockord, inklusive chockdadaistisk, chocktremannakedjan, Kamerunchock, kvarskattechock, milleniumchock, mögelchock, nakenchock, tampong-chock, och – naturligtvis – miljöchock. "Expressens chockanvändning", Mediekritik.nu, 12 november 2004. <<http://www.mediekritik.nu/?1188>>

⁸ Trots fler flygningar än någonsin inträffade det 2004 färre flygolyckor än det gjort sedan andra världskriget - mindre än en tredjedel av snittet 1974-2003. Men jag tror knappast att man skulle kunna utläsa det av nyhetsrapporteringen. "Airliner Accident Statistics 2004", Aviation Safety Network, 2005. <<http://aviation-safety.net/pubs/asn>>

⁹ Mark Crispin Miller: "It's A Crime: The Economic Impact of the Local TV News", New York: Project on Media Ownership, 1998.

förmedla. Braskande rubriker, stora faror, miljöbomber och annalkande katastrofer är nyhetsmaterial, medan det är svårare att skildra att världen faktiskt sakta blir bättre.¹⁰

När tankern Exxon Valdez grundstötte utanför Alaskas kust 1989 blev det en världsnvyhet som gav många intrycket att människan höll på att förstöra naturmiljön. Men de 37 000 ton olja som Exxon Valdez släppte ut inte var mycket mer än en tiondel av det som årligen släpptes ut under 1970-talet, och 1989 års oljeutsläpp följde en långsiktigt nedgående trend som har fortsatt sedan dess.¹¹ Men ändå är chansen mycket mindre att vi får se ett inslag om hur mycket mindre oljeutsläpp världshaven drabbas av i dag än att vi får se dramatiska rubriker när de långt färre utsläppen väl sker. Och på så vis förblir vi okunniga om de stora framsteg som har ägt rum.

Intresseorganisationer utnyttjar denna medielogik, och förstärker den. Problem och katastrofer manar till politisk handling, och därför gäller det att ta fasta på det mörka i tillvaron. UNDP vill ha mer resurser till fattigdomsbekämpning, och därför ägnar de mer utrymme åt att blåsa upp de fattigdomsproblem som finns än till att berätta om den fattigdomsminskning som har ägt rum. Forskare vill ha större anslag till just sina forskningsfält, och får de om de kan visa att det finns stora risker förenade med att inte forska mer på deras specifika område.

Det är naturligt. Vi bör uppmärksamma problem, så att vi använder tid och resurser till att lösa dem. Men det förutsätter att hotbilder och larm granskas och bemöts i debatten, så att överdrifter sorterar bort och mediebilderna inte avviker allt för mycket från det verkliga tillståndet.

Problemet är att miljöorganisationer i den svenska debatten i mycket liten utsträckning behandlas som politiska aktörer, som också bör granskas. Förbluffande ofta får representanter från regleringsvänliga miljöorganisationer som Naturskyddsföreningen och Greenpeace ensamma vara expertkommentatorer i TV- och radioprogram, utan att behöva möta motdebattörer som kan nyansera och kritisera.¹² En sådan privilegierad position skulle knappast en branschföreträdare, en facklig representant eller en politiker få.

Delvis kan det ha att göra med att svenska journalister i hög utsträckning solidariserar sig med miljöperspektivet, och inte betraktar det som en kontroversiell politisk ståndpunkt som endast en liten minoritet av svenskarna delar. Något som skulle kunna stärka denna tolkning är JMG:s undersökning "Journalist 2000", som visade att drygt 40 procent av journalisterna på Sveriges Radio, Sveriges Television och i dagspressen sympatiserar med miljöpartiet eller vänsterpartiet, de två partier som har det mest utpräglade kontroll- och regleringsperspektivet på miljöfrågor.¹³

Men miljögrupperna är intresseorganisationer som har en viss agenda och politiska målsättningar som de vill att andra ska underordna sig, och bör granskas som sådana. John Passacantando, VD för Greenpeace USA har uttryckt det ovanligt tydligt:

"Det finns många organisationer där ute som sätter stort värde vid sin trovärdighet, men jag vill att Greenpeace först och främst ska vara ett trovärdigt hot".¹⁴

¹⁰ Här är ett tankeexperiment för att illustrera dessa mekanismer: Föreställ dig hur mycket uppmärksamhet denna rapport skulle få om den gjorde gällande att folks kunskaper var rätt OK och att det mesta nog var i sin ordning, och föreställ dig sedan hur mycket uppmärksamhet den skulle få om den gjorde gällande att den rådande okunskapen riskerar att leda till total katastrof för hela samhället.

¹¹ "Oil Tanker Spill Statistics 2004", The International Tanker Owners Pollution Federation Ltd, 2005, sid 4.

¹² Inom ramen för detta projekt har vi inte gjort någon undersökning av hur vanligt det är, men det är en tänkbar idé för fortsatt forskning.

¹³ "Journalist 2000", JMGdata 1-2000. <<http://www.jmg.gu.se/pdf/jmgdata/journalist2000.pdf>>

¹⁴ Intervjuad av Don Hopey: "Greenpeace USA aims to be a 'credible threat'", *Post-Gazette*, 17 februari 2003.

En sådan mentalitet har gjort att miljöorganisationer som tidigare fyllt en viktig roll för att påtala miljöproblem, numera ständigt larmar om väldiga risker, och när de inte materialiseras går de vidare och larmar i en ny fråga. Mikael Karlsson, ordförande för Svenska Naturskyddsföreningen, förklarade nyligen vid ett möte om miljöjournalistisk att: ”vi på SNF försöker att ha ett miljöalarm i månaden”.¹⁵ När de knappt ägnar en bråkdel av sin tid åt att förklara att tidigare hotbilder inte förverkligades leder det till att de som lyssnar på dem får bilden att samtliga miljöområden befinner sig i konstant förfall.

Samspelet mellan alarmistiska miljöorganisationer, journalister som i hög utsträckning betraktar dem som experter och en medielogik som lyfter fram problem och hotbilder på bekostnad av helheten – allt detta borgar för bristande kunskaper om hur världen faktiskt ser ut.

Man skulle kunna invända att det är bra. Det är väl bättre att vi i enlighet med försiktighetsprincipen är extra rädda om miljön, och därför lägger mer resurser på att rädda den? Men det är ett farligt perspektiv. För om vi inte förstår hur vi med ökat välstånd och bättre teknik kom till rätta med miljöhot i går riskerar vi att skriva ut felaktiga lösningar på de problem som vi drabbas av i morgon.

Bristande kunskap om problemens verkliga omfattning medför också att vi gör felaktiga prioriteringar. Vi kan inte lösa alla problem omedelbart, utan vi gör varje dag en bedömning, medvetet eller omedvetet, av hur vi kan göra störst nytta till minst kostnad. Hjälper vi miljön bäst genom att satsa på exklusiv miljövänlig teknik i Sverige där miljön redan är relativt god, eller genom att satsa på större och mer kostnadseffektiva förbättringar på andra sidan Östersjön? Borde vi satsa alla våra resurser på att bemöta ett visst miljöhot i dag, eller bör vi satsa på långsiktig hållbarhet? Är det viktigast att minimera alla små risker eller att lösa de stora världsproblemen som hiv/aids och malaria? Om sådana beslut fattas på grundval av felaktiga föreställningar om hur problemen ser ut kommer världen att bli sämre än den annars hade kunnat bli.¹⁶

Men denna alarmism kan också drabba miljöorganisationerna själva. Genom att inte berätta om de framsteg som har skett missar de chansen att ta åt sig äran för miljöförbättringar som de ofta drivit fram. Författaren och biologen Fredrik Sjöberg tillhör dem som varnat för att miljörelsen har larmat sönder sig. Om man ofta blåser upp minimala eller obefintliga risker blir det som att hela tiden ropa att vargen kommer. När vargen väl kommer har åhörarna redan tappat förtroende för avsändaren.

I en kolumn pekar Sjöberg på att den uppdaterade Artdatabanken bjuder på goda nyheter. Antalet arter som har försvunnit från Sverige har *minskat* från 250 till 219 på fem år. Vissa visade sig aldrig ha utrotats, som vi trodde, och andra har återvänt från exil i grannländer. Miljörelsen måste också berätta om sådana förbättringar, menar Sjöberg. Inte bara för att återvinna förlorat förtroende, utan också därför att ”goda nyheter kan fungera som bränsle i naturpolitiken”.¹⁷ Om vi hela tiden satsar mer och mer på miljöåtgärder, men allt ändå blir sämre, varför ska vi då fortsätta göra det?

¹⁵ Citerad i Waldemar Ingdahl: ”Träden gräter”, inlägg på Eudoxas hemsida, 18 oktober 2004. <http://www.eudoxa.se/content/archives/2004/10/traden_grater_1.html>. Se referat från debatten där orden fälldes på <<http://www.miljojournalisterna.org/referat.htm>>

¹⁶ Se projektet Copenhagen Consensus apropå behovet att prioritera, <<http://www.copenhagenconsensus.com>>

¹⁷ Fredrik Sjöberg: ”Naturpolitiken börjar likna kulturpolitiken”, *Svenska Dagbladet*, 15 maj 2005.

Detta kan vara en förklaring till den paradoxala situationen att svenskarna tror att miljön blir allt sämre, men att de ändå fäster allt mindre vikt vid miljöfrågan. Andelen som tycker att miljöfrågan är ett av de tre viktigaste samhällsproblemen i Sverige har enligt SOM-institutet minskat från 30–60 procent i slutet av 1990-talet till mindre än 10 procent de senaste åren.¹⁸

Det måste inte vara så här. Journalistik behöver inte bara handla om chock och katastrof. Det går också att göra bra berättelser av mer långsiktigt verkande processer. Den 2 juni 2005 sände Aktuellt ett reportage om hur barnadödligheten i Bangladesh har minskat dramatiskt, den första i en serie inslag med folkbildaren Hans Rosling, professor i internationell hälsa. Han berättade medryckande om de enorma framsteg som har gjorts över hela världen.¹⁹

Intressant nog annonserade Aktuellt reportaget med konstaterandet att de nu skulle göra något annorlunda – skildra en bred, långsiktig utvecklingsprocess. Och ironiskt nog ställde den överraskade programledaren, som får anses vara representanten för svenska media i det här fallet, mot slutet av diskussionen följande fråga till Rosling:

”Det du beskriver här är ju en enorm förändring för så stor del av jordens befolkning och så få av oss känner till att detta har skett. Varför vet vi inte om det?”

Ja, varför?

¹⁸ Sören Holmberg & Lennart Weibull (red): Lyckan kommer, lyckan går, SOM-rapport nr 35. Göteborg, 2005, sid 12.

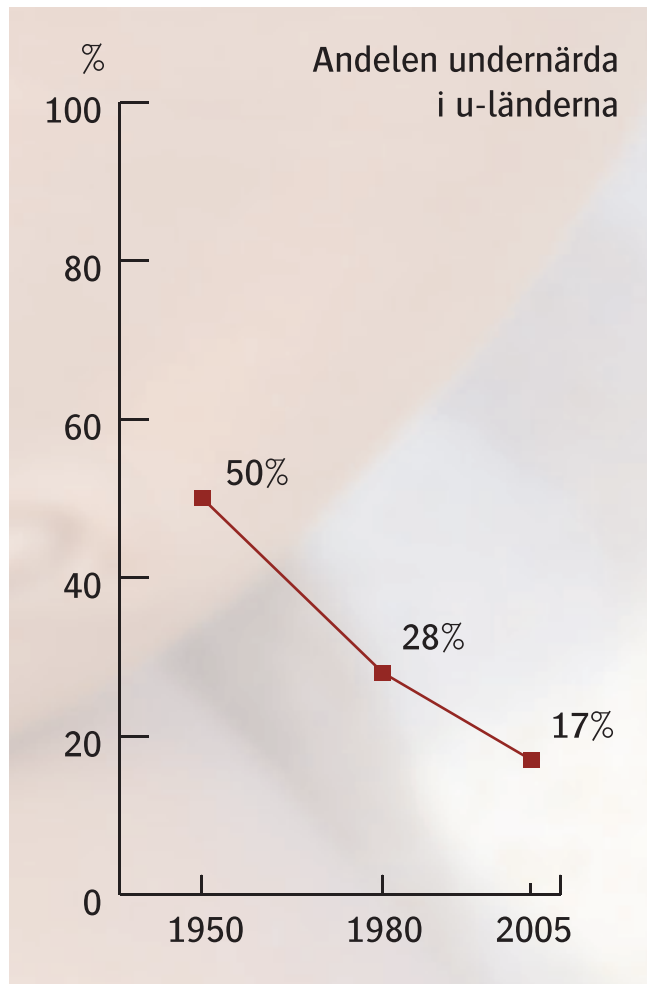
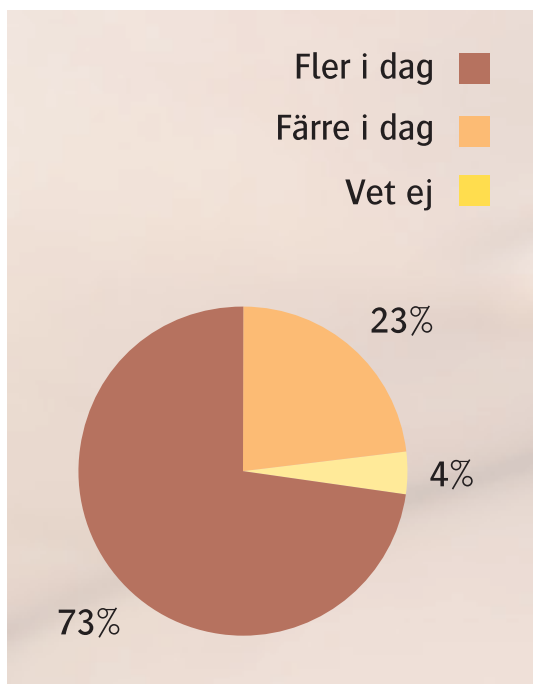
¹⁹ Inslaget finns på <<http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=29422&a=400480>>

4. Undersökningen

Timbro bad Demoskop att ställa nio frågor om miljö och global utveckling till 1 000 slumpvis utvalda svenskar i juni 2005.

Fråga 1:

Tror du att det är fler eller färre som lider av undernäring i u-länderna i dag än 1980?

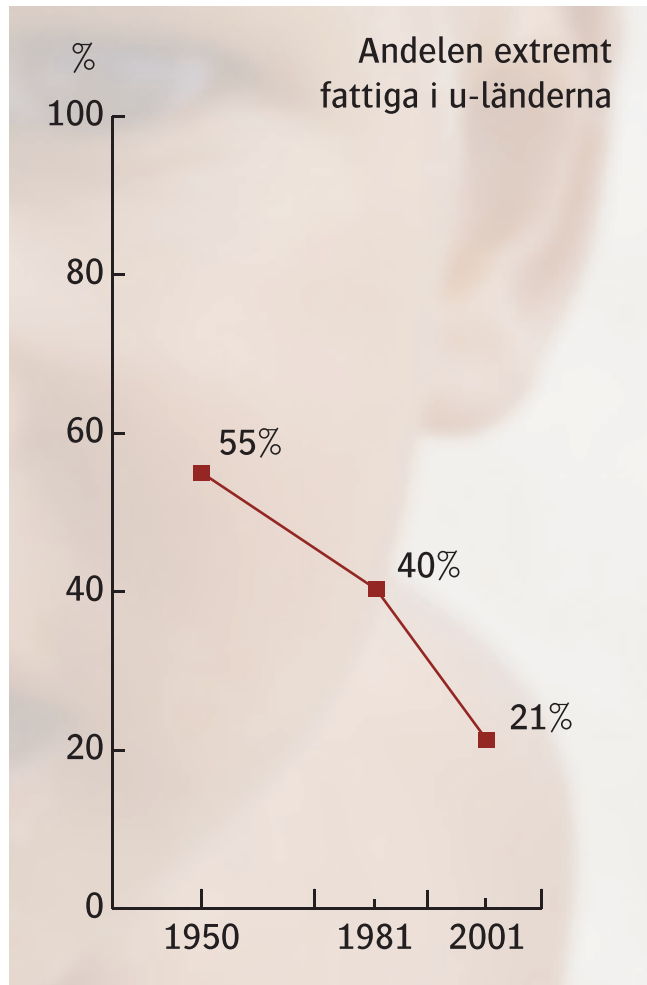
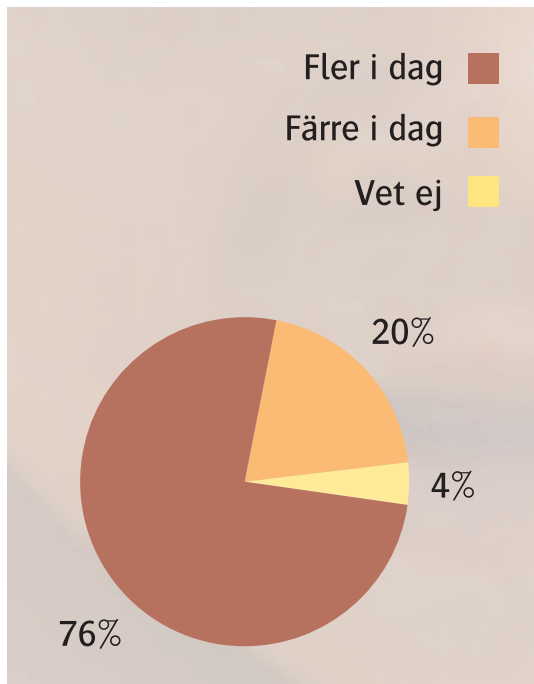
Svar:

Ca 105 miljoner färre, det har minskat från 920 till 815 miljoner, enligt FN:s jordbruksorganisation, FAO. Eftersom befolkningsstorleken under samma tid har ökat snabbt har andelen undernärda i u-länderna minskat från 28 procent till 17 procent. 1950 var motsvarande siffra ungefär 50 procent.²⁰

²⁰ "Summary of Food and Agricultural Statistics 2003", FAO: Rom, 2003, sid 72. "The State of Food Insecurity in the World 2003", FAO: Rom, 2004, sid 34ff.

Fråga 2:

Tror du att det är fler eller färre som lever i extrem fattigdom i u-länderna i dag än 1980?

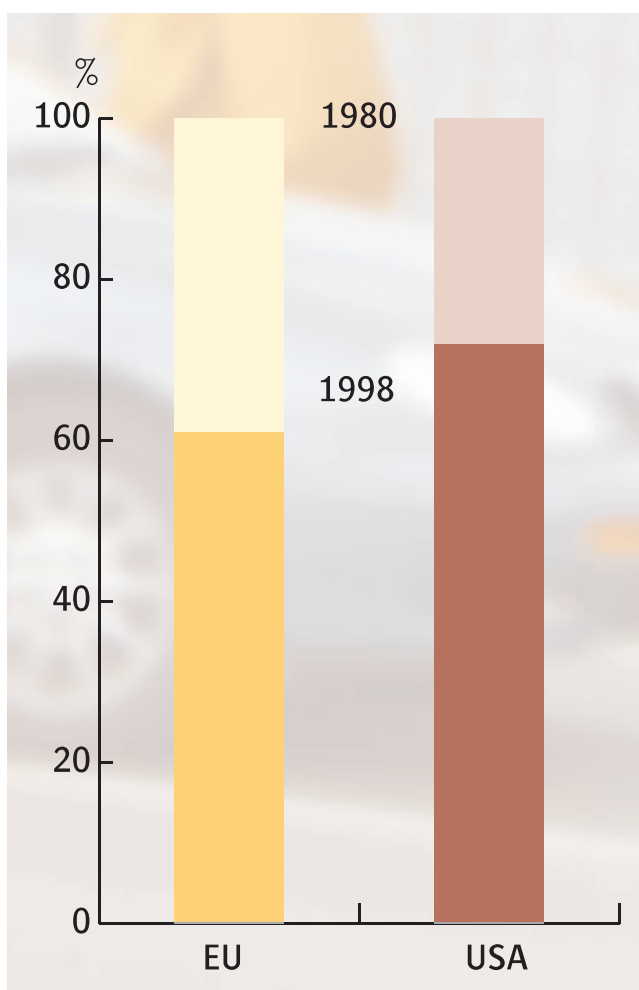
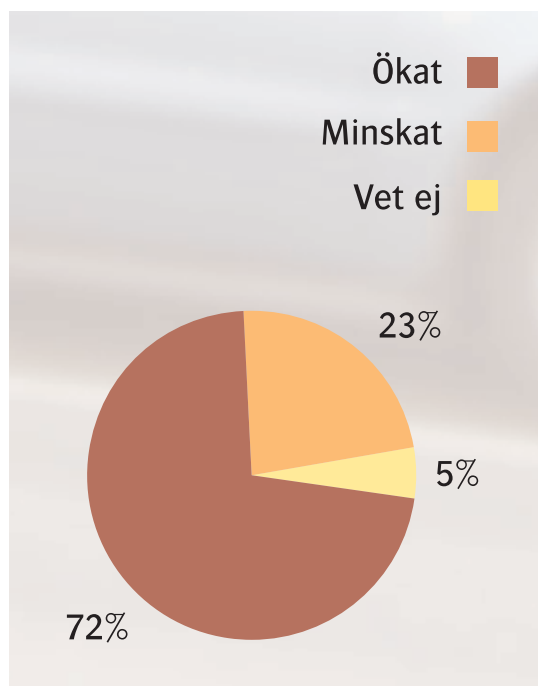
Svar:

Ca 377 miljoner färre, från 1 480 till 1 103, enligt Världsbanken. Andelen extremt fattiga i u-länderna har 1981-2001 nästan halverats, från 40,3 till 21,3 procent. 1950 var motsvarande siffra ungefär 55 procent.²¹

²¹ Shaohua Chen & Martin Ravallion: "How have the world's poorest fared since the early 1980s?" World Bank, 2004.

Fråga 3:

Tror du att luftföroreningarna i EU-länderna totalt sett har ökat eller minskat sedan 1980?

Svar:

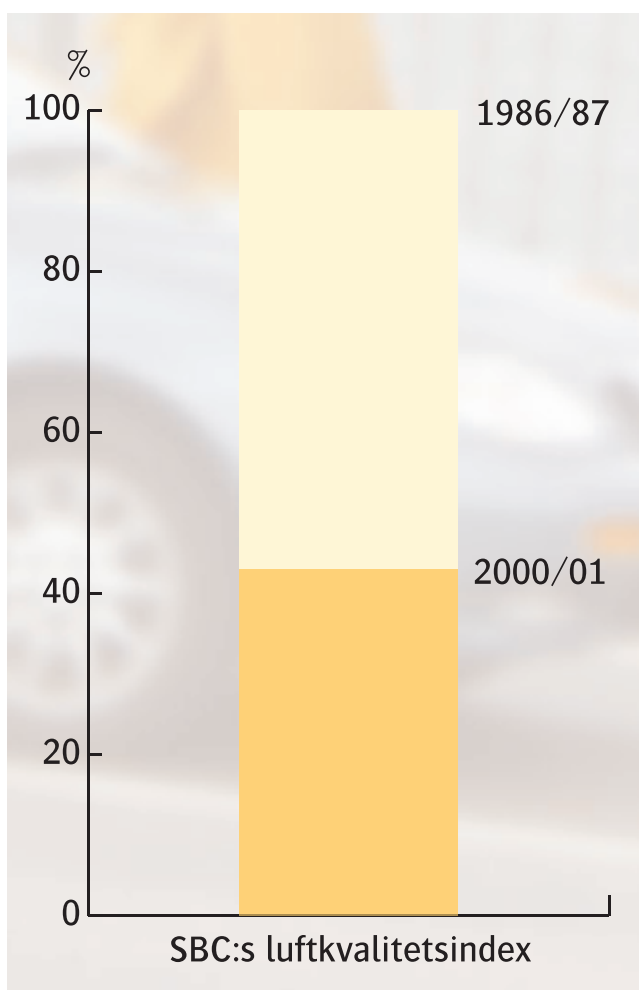
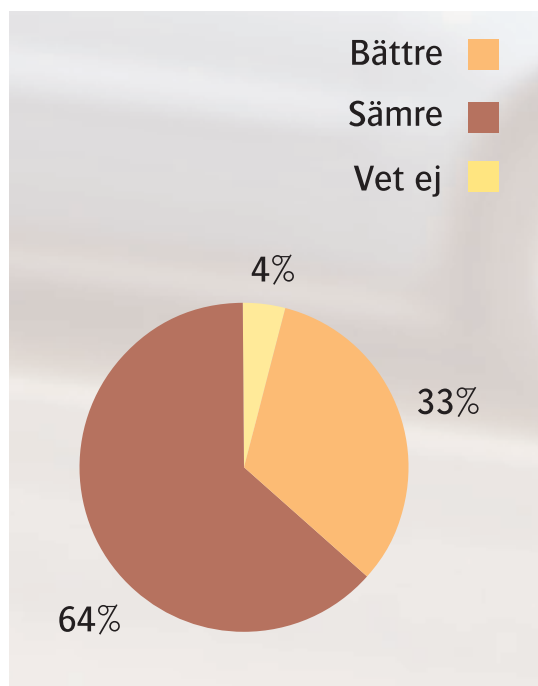
Enligt den europeiska miljömyndigheten, European Environment Agency, har utsläppen av svaveldioxid, kväveoxider, flyktiga organiska ämnen och koldioxid i EU-15 minskat med i genomsnitt 38 procent 1980–1998. I USA minskade dessa föroreningar under samma tid med ca 29 procent. De amerikanska siffrorna för luftföroreningar var år 2004 de lägsta som någonsin uppmätts.²² 75 procent av samtliga indikatorer på industriella föroreningar i Europa har förbättrats under 1990-talet enligt EEA.²³

²² "Index of Leading Environmental Indicators 2004", Pacific Research Institute & AEI 2004, kap 4, och "Index of Leading Environmental Indicators 2005", Pacific Research Institute & AEI 2005, kap 4.

²³ "Europe's Environment: The third assessment", Environmental Assessment Report No 10, European Environment Agency, Copenhagen 2003, sid 37.

Fråga 4:

Tror du att luftens kvalitet i svenska tätorter blivit bättre eller sämre sedan mitten av 1980-talet?

Svar:

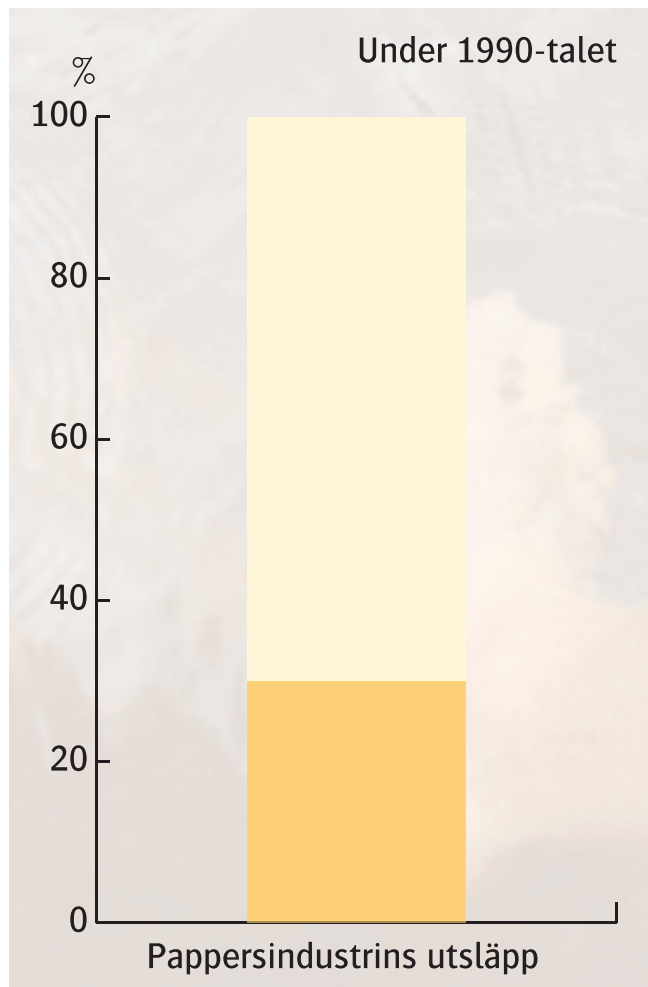
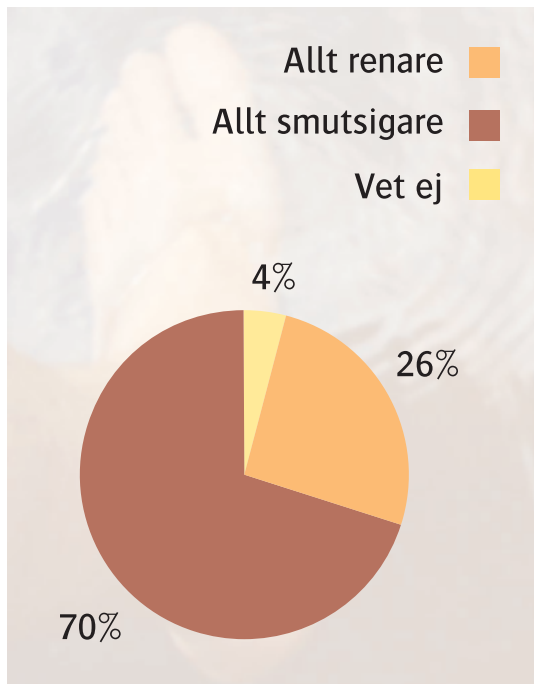
SCB:s luftkvalitetsindex, som väger samman halter av svaveldioxid, sot och kvävedioxid visar på en förbättring från 100 till 43 mellan 1986/87 och 2000/01. Övriga halter visar också en nedgående trend.²⁴ Naturvårdsverkets webbplats om luftföroreningar i svenska tätorter inleds med rubriken: "Det var värre förr".²⁵

²⁴ "Luftkvalitet i tätorter 2000/2001", Naturvårdsverket och SCB, 2001. Indexet finns också på http://www.scb.se/templates/tableOrChart____20861.asp

²⁵ <http://www.naturvardsverket.se/dokument/fororen/tatort/tatort.htm>

Fråga 5:

Tror du att de europeiska floderna och sjöarna totalt sett blir allt renare eller allt smutsigare?

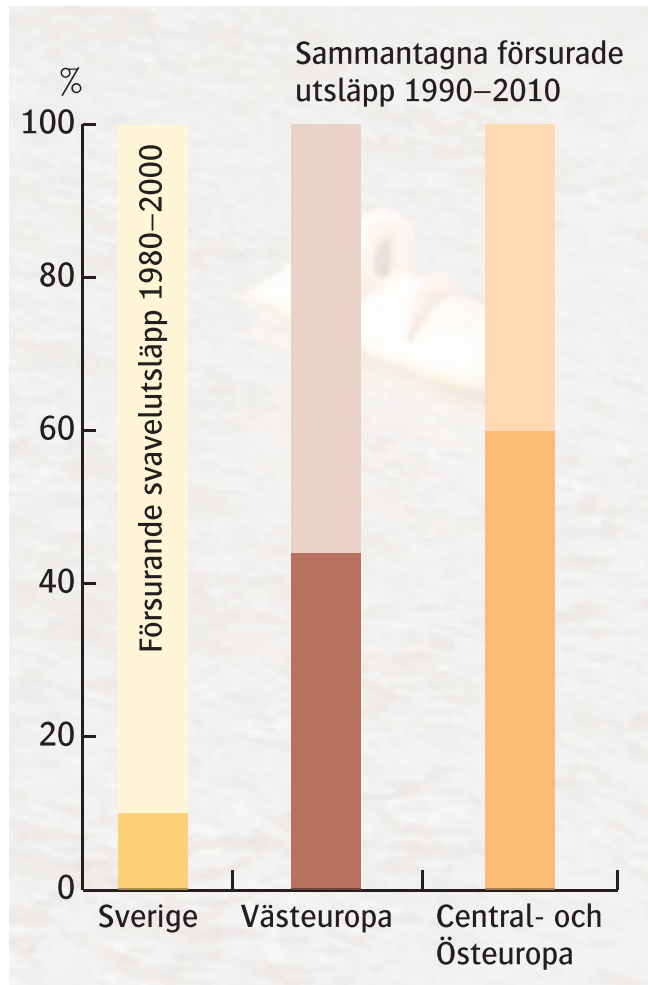
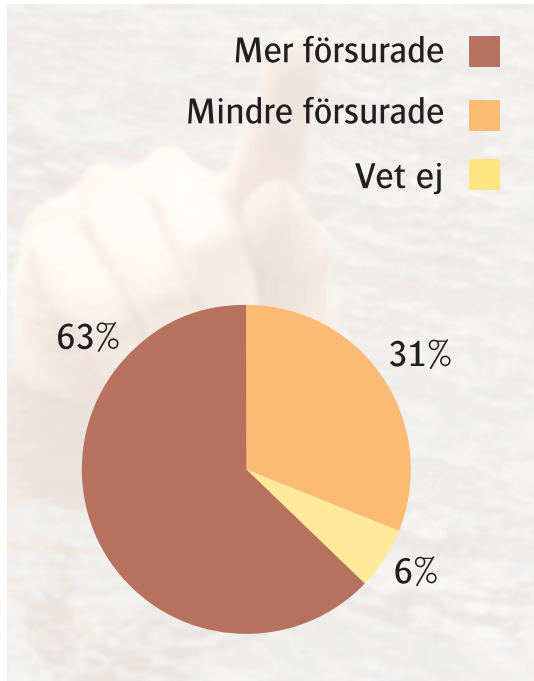
Svar:

Genomsnittligt blir de allt renare. Enligt den europeiska miljömyndigheten minskar eutrofieringen (övergödningen) generellt, i termer av minskande koncentration av fosfor och kväve i sjöar, floder och vid kuster. Detsamma gäller organiska miljögifter, bl a som ett resultat av att pappersindustrins utsläpp har minskat med nästan 70 procent under 1990-talet. I floderna har koncentrationerna av tungmetaller som kadmium och kvicksilver minskat konstant sedan sent 1970-tal och kvaliteten på badvattnet förbättras konstant.²⁶

²⁶ "Europe's Environment: The third assessment", Environmental Assessment Report No 10, European Environment Agency, Copenhagen 2003, kap 8.

Fråga 6:

Tror du att de nordiska sjöarna blivit mer eller mindre försurade sedan 1980?

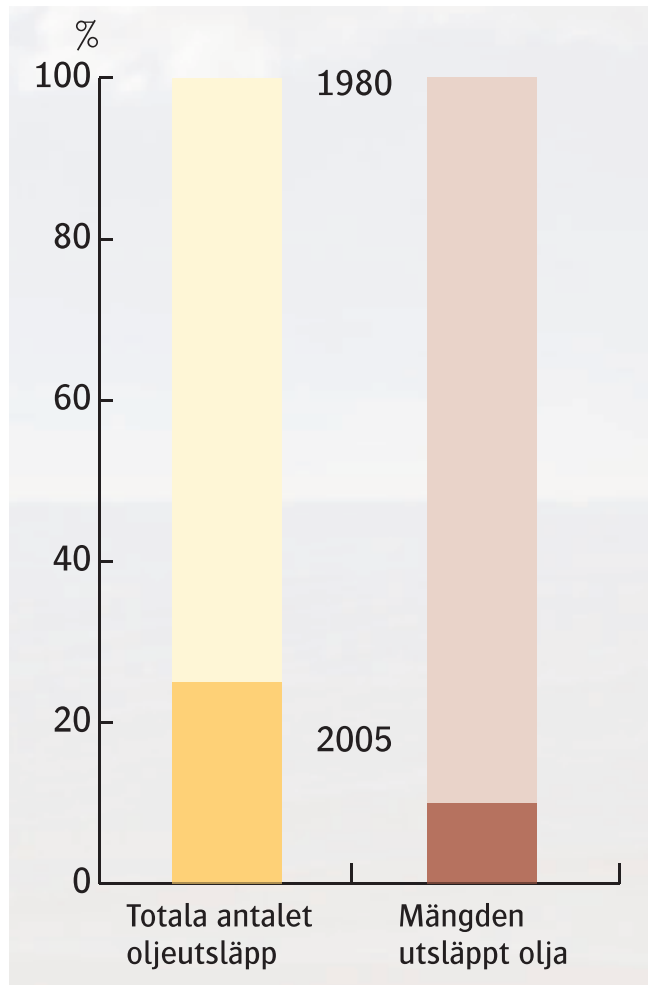
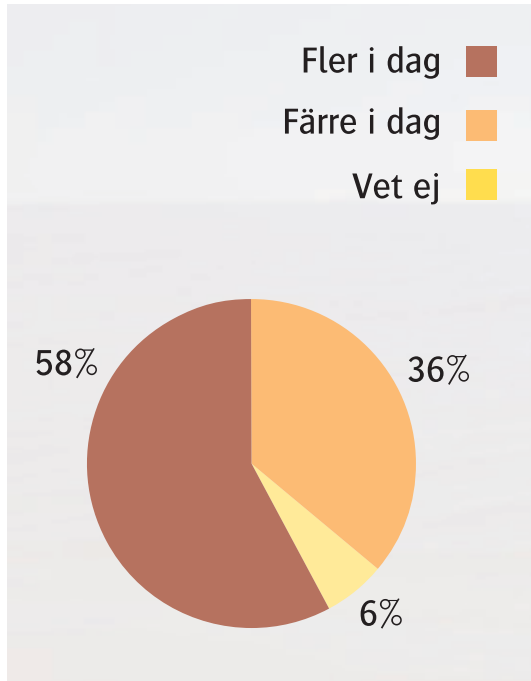
Svar:

Enligt Naturvårdsverket ägde den kraftigaste sjöförsurningen rum under 1950- och 60-talen och har sedan stannat upp och börjat minska. I nordiska sjöar med ca 2 procent årligen under 1990-talet. Sedan 1980 har de försurande svavelutsläppen minskat med nästan 90 procent i Sverige. Nu drabbas vi främst av andra länders utsläpp, men de sammantagna försurande utsläppen beräknas minska med 56 procent i Västeuropa och 40 procent i Central- och Östeuropa 1990–2010. Den europeiska miljömyndigheten drar slutsatsen att de flesta av Europas ekosystem nu är skyddade mot ökad försurning, även om det tar tid att minska den som redan har skett.²⁷

²⁷ "Försurning", Naturvårdsverkets webbplats, 2004-11-29, <<http://www.naturvardsverket.se/index.php3?main=/dokument/fororen/kalka/forsur.html>>, "Europe's Environment: The third assessment", Environmental Assessment Report No 10, European Environment Agency, Copenhagen 2003, kap 5.

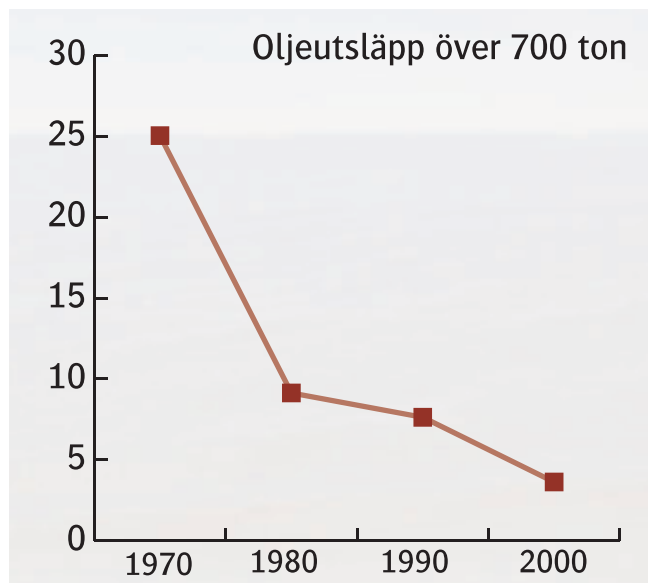
Fråga 7:

Tror du att antalet oljeutsläpp per år i världens hav är fler eller färre i dag jämfört med 1980?

Svar:

Det totala antalet oljeutsläpp har minskat med tre fjärdedelar sedan 1980 och mängden utsläppt olja har minskat med mer än 90 procent. Under 1970-talet inträffade i genomsnitt 25,2 utsläpp på över 700 ton, på 1980-talet 9,3 och på 1990-talet 7,8. Hittills på 2000-talet har det inträffat 3,8 sådana oljeutsläpp.²⁸

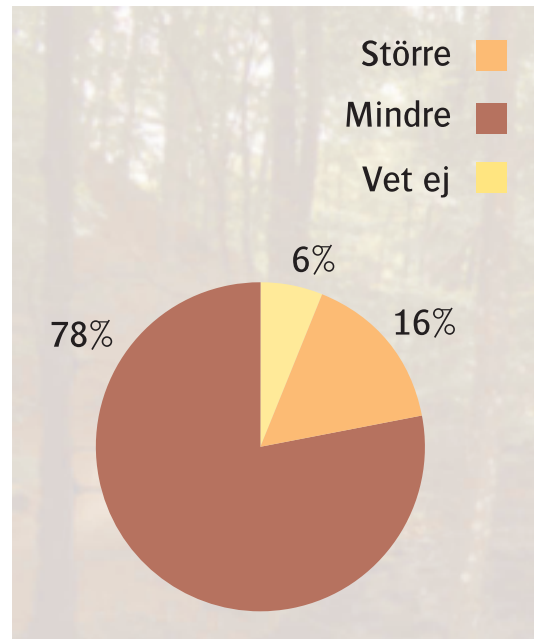
²⁸ "Oil Tanker Spill Statistics: 2004", The International Tanker Owners Pollution Federation Ltd, 2005, sid 2ff. <<http://www.itopf.com/stats04.pdf>>

Fråga 8:

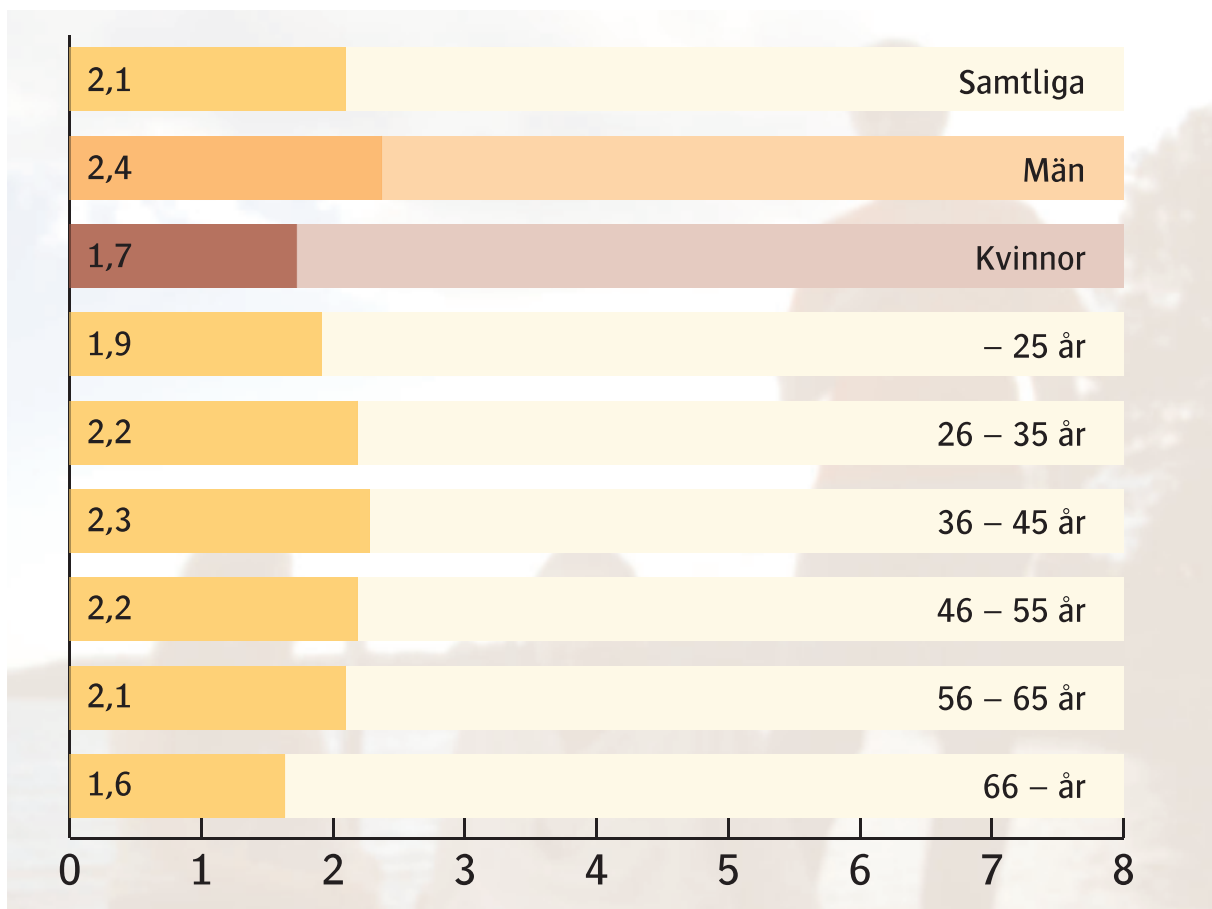
Tror du att skogsarealerna (det vill säga mängden skogsmark) i i-länderna blivit större eller mindre sedan 1980?

Svar:

Skogsarealerna har ökat med ca 5 procent i i-länderna sedan 1980. Sedan 1950-talet har mer skog tillkommit än som har avverkats varje decennium i USA, och i Europa har trenden varit densamma sedan 1970-talet. För närvarande växer de europeiska skogarna (exklusive Ryssland) med ca 11 000 kvadratkilometer årligen. Skogstillväxten i USA är relativt ytan fyra gånger snabbare.²⁹

Genomsnittligt antal svar som stämmer överens med redovisat faktaunderlag, av 8 ställda kunskapsfrågor:

²⁹ FAOSTAT data, 2005, "Europe's Environment: The third assessment", Environmental Assessment Report No 10, European Environment Agency, Copenhagen 2003, kap 2, och "Index of Leading Environmental Indicators 2005", Pacific Research Institute & AEI 2005, kap 8.

Fråga 9:

Tror du att ekonomisk tillväxt i ett land på det hela taget innebär en försämrad miljö?

Svar:

Detta är ingen kunskapsfråga med något självklart svar, men man kan i alla fall konstatera att svaren på de flesta av de miljöfrågor denna undersökning ställde hade varit dystra om de hade gällt fattiga länder.

